

VIZIJA RAZVOJA VETERINARSKÉ STROKE V ZDRAVSTVENEM VARSTVU ČEBEL

(Predavanje na 27. mednarodnem kmetijsko-živilskem sejmu v Gornji Radgoni, 24. 8. 1989)
dr. JOŽE BEŠVIR

Poslovna skupnost za veterinarstvo in VTOZD za veterinarstvo BF v Ljubljani sta za letošnji »Veterinarski dan« na kmetijsko-živilskem sejmu v Gornji Radgoni izbrali temo »Zdravstveno varstvo čebel«. Ta izbira ni bila povsem naključna, saj je bilo čebelarstvo do zdaj nekakšen pastorek v slovenski veterini, za katerega smo se do pred nekaj let veterinarji v glavnem zanimali le toliko, kolikor se temu nismo mogli izogniti kot inšpektorji pri prometu s čebelami ali pri pojavu kužnih bolezni čebel, predvsem hude gnilobe ali kake druge bolezni, ki se zatirajo po zakonu. S takim stanjem so bili vse do katastrofe, ki jih je prizadela s pojavom varoe, zadovoljni tudi čebelarji, ki so srečni, če se jim »neposvečeni« čim manj vmešavajo v njihove zadeve.

Naša družba šteje veterinarsko službo med službe posebnega družbenega pomena, s prvenstveno nalogo varovanja zdravja živali, s tem pa tudi varovanja ljudi pred zoonozami, prek zagotavljanja zdrave hrane živalskega izvora pa tudi varovanja ljudi pred zastrupitvami in ostalimi škodljivimi vplivi ob uživanju živil živalskega izvora. Veterinarska služba pa ima veliko odgovornost tudi pri varovanju okolja, saj ga živali s svojimi odpadki močno obremenjujejo. Okolje pa obremenjujejo tudi ostanki zdravil, dezinficiens in ostale kemične snovi, ki jih moderna živinoreja uporablja vse več.

Zakon o zdravstvenem varstvu živali pred kužnimi boleznimi, ki ogrožajo vso državo, šteje med živali tudi čebele, med pa uvršča med živila živalskega izvora, kar daje veterini jasno obvezo, da nudi osnovno in vso potrebno zdravstveno varstvo tudi tej panogi živinoreje.

Če želimo razpravljati o viziji razvoja veterinarske stroke v zdravstvenem varstvu čebel, moramo najprej vsaj nekoliko osvetliti trenutno stanje v čebelarstvu in delu veterine, ki se nanaša na čebelarstvo.

Pri tem moramo odgovoriti na nekatera

vprišanja, kot so:

1. trenutno stanje v čebelarstvu,
2. trenutno stanje v veterinarski stroki glede na čebelarstvo,
3. odnosi med čebelarji in veterinarsko stroko,
4. odnos družbe do čebelarstva in dela veterinarske stroke v zvezi s čebelarstvom,
5. kaj čebelarji pričakujejo od veterinarske stroke, oziroma katere so prihodnje naloge in oblike delovanja veterinarske stroke v čebelarstvu.

1. Trenutno stanje v čebelarstvu

Čebelarji so v Sloveniji, kot tudi drugod po svetu, soočeni z vse večjimi težavami. Slovensko čebelarstvo, ki je nekaj po svetu slovelo predvsem po kakovostnih maticah, ki so jih naši čebelarji izvažali skoraj po vsem svetu, se v zadnjem času ubada z najrazličnejšimi težavami. Naštetimo jih le nekaj:

Pogoji, v katerih danes čebelarji naši čebelarji, so se od nekdanih močno spremenili. Pogoji za čebelarjenje so se od nekdaj uspešnega, nezahtevnega, naravnega čebelarjenja, pogojenega z obilno pašo, razdeljeno čez vse leto, zdravim okoljem za čebele, mnogimi živimi mejami, kjer je vse leto cvetelo razno grmičevje, s pašo na travnikih, na katerih so kmetje puščali travo tako dolgo, da je odcvetela (zaradi semena za naslednje leto), ajdo kot glavno čebeljo pašo v jeseni, gozdovi z različnim cvetočim drevjem in mano, popolnoma spremenili z uvajanjem novih rastlin v obliki razširjenih monokultur in obremenjevanjem okolja z vse več strupi. Starostna struktura kmetov se je močno menjala in na kmetijah so ostali v glavnem le starejši ljudje, ki so nekoč čebelarili v svoje zadovoljstvo, danes pa morajo do pozne starosti opravljati vsa kmečka dela.

Z regulacijo potokov smo uničili močvirne predele, ki so nekoč v brezpašni dobi nudili čebelam skozi vse leto zadostno pašo, saj

so na teh močvirjih rastle razne eno- in večletne rastline. Z uporabo vse večjih količin kemičnih snovi v kmetijstvu v obliki gnojil, pesticidov, herbicidov in predvsem insekticidov pa smo pogoje za čebelarjenje v nekaterih krajih skorajda popolnoma onemogočili.

Bolezni, ki so nekoč napadale naše čebele in so spadale v klasične, dobro znane nadloge, ki jih je bilo mogoče s predpisanimi ukrepi držati na vajetih, da niso čebelarjem povzročale hujše škode, se je leta 1980 tudi v Sloveniji pridružila varooza – pravi bič božji za čebelarstvo po vsem svetu. Pomen te bolezni najbolje ponazarja dejstvo, da je bilo od njenega pojava do danes o njej v svetu in pri nas objavljenih mnogo več strokovnih in poljudnoznanstvenih del, kot o vseh ostalih problemih v čebelarstvu skupaj. Posebno težavo čebelarjem povzročajo, enako kot vsem ostalim kmetijcem in živinorejcem, vse večja cenovna neskladja, uvoz slabših, cenenih vrst medu, ki ga trgovina ponuja potrošnikom po tako nizkih cenah, da jim naši čebelarji ne morejo slediti.

Nekateri slovenski kmetijski strokovnjaki ne razumejo pomena čebelarstva pri opravevanju koristnih rastlin, čeprav v svetu o vlogi čebel pri povečani rastlinski pridelavi še kako intenzivno razpravljajo in čebelarjem celo plačujejo za dovoz čebel na večje površine, kjer pridelujejo različne žužko-cvetne rastline. Še več, pri nas se nemalokrat zgodi, da ravno kmetijci s škropljenjem ob nepravem času ali na neustrezen način kljub zakonskim določilom povzročajo masovne zastrupitve čebel.

Uvajanje monokultur na velikih površinah, ki dajejo le kratkotrajno pašo in katerim ne sledijo vmesne kulture, je povzročilo čebelarjem dodatne težave, saj te plantaže zahtevajo mnogo intenzivnejšo zaščito kot manjše površine istih kultur. Uničevanje raznih plevelov na strniščih s herbicidi ne uniči samo čebelje paše, ampak povzroča tudi pogoste zastrupitve. Varoa, ki je že sama po sebi povzročila ogromno škodo v čebelarstvu, je prinesla s seboj še kup drugih bolezni, ki stanje v čebelarstvu še dodatno slabšajo. To so le nekatere težave, s katerimi se danes srečujejo čebelarji.

Naštevali bi lahko še v nedogled.

2. Trenutno stanje v veterinarski stroki glede na čebelarstvo

V času, ko razmere v čebelarstvu zahtevajo od stroke celovite strokovne odgovore na mnoga nerazjasnjena vprašanja, je slovenska veterina ostala brez strokovnega vrha, ki bi lahko samostojno in strokovno opravljal raziskave ter odgovarjal na probleme, ki so v čebelarstvu vedno večji in številnejši. Predvsem bi bilo nujno stalno raziskovati bolezni, ki spremljajo varoo, kot na primer: plesni, virusne bolezni, vpliv varoe na hudo gnilobo, morebitne genetske spremembe zaradi kemičnih in radioaktivnih snovi, ostanki v medu in še mnogo drugega.

Od predvidenih devetih stalnih pospeševalcev – veterinarjev pri področnih veterinarskih zavodih je trenutno zaposlen le eden. Veterinarji iz zavodov sodelujejo s čebelarji na terenu bolj ali manj prostovoljno, ob vsem svojem delu, kajti nikjer ni na voljo dovolj sredstev, da bi veterinarje zaposlili samo za potrebe čebelarstva ali vsaj za redno nadziranje in zatiranje čebeljih bolezni. Tako se terenska veterina v glavnem omejuje le na zatiranje tistih kužnih bolezni, ki se zatirajo po zakonu, in na nadzor ob prometu s čebelami in čebeljimi pridelki, vse pospeševalno delo pa prepušča drugim strokam.

Tudi »podaljšana roka« veterine – pooblaščenih čebelarski pregledniki – nimajo urejenega statusa in načina plačevanja za vse naloge, ki naj bi jih opravljali.

Stanje pa se je vendarle pričelo nekoliko popravljati, saj so republiški center za pospeševanje kmetijstva, VTOZD BF v Ljubljani, poslovna skupnost za veterinarstvo in Zveza čebelarskih društev Slovenije 15. in 16. 11. 1988 v Ljubljani organizirale dvo-dnevni seminar za čebelje bolezni, ki se ga je udeležilo 85 veterinarjev iz vse Slovenije. Na seminarju so ob obravnavi klasičnih problemov – bolezni, vzreja čebel in čebelje paše – obravnavali tudi novo, nadvse zanimivo področje – etologijo, ki se pri nas in v svetu v vse večji meri uvaja v živinoreji. RVU se v zadnjem času močno zavzema za pridobivanje denarnih sredstev za zatiranje kužnih bolezni in za ostale dejavnosti

v zvezi s čebelarstvom. Velik del aktivnosti pa poteka mimo veterinarske službe, kot npr. razdeljevanje in uporaba zdravil proti varoi, ki poteka izključno prek Medexa in čebelarških društev.

3. Odnosi med čebelarji in veterinarsko stroko

Čebelarji imajo veterinarje v glavnem za nujno potrebno zlo, čemur se niti ne smemo čuditi, saj je zato več vzrokov. Naštujemo jih le nekaj:

- Veterinarji smo sodelovali s čebelarji v glavnem ob pojavu kužnih bolezni, ki se zatirajo po zakonu. Pri tem moramo upoštevati zakonske predpise, ki pa na videz čebelarjem niso naklonjeni. Nalagajo jim namreč določena opravila, kot npr. uničevanje čebeljih družin, panjev, satovja in pribora, dodatno čiščenje in razkuževanje in podobno.
- Pri veterinarsko-sanitarnih nadzorih v prometu zahtevamo preiskave, ki lahko povzročijo prepoved prometa s čebelami, predvsem pa zahtevajo določena finančna sredstva.
- Zahtevamo tudi higiensko neoporečnost medu, predvsem na ostanke zdravil, kar v zadnjem času ob zatiranju varooze povzroča precej težav.
- Največ očitkov pa doživlja veterina zaradi finančnih obremenitev, ker pač zahteva plačilo za svoje storitve, in zaradi nezakonite uporabe oziroma prepovedi uporabe neregistriranih zdravil. Zato čebelarji pogosto raje prikrijejo ali zamolčijo pojave kužnih bolezni in jih zatirajo, kot vedo in morejo, pogosto tudi na prepovedan način z neregistriranimi in celo škodljivimi zdravili, ne glede na posledice, ki jih lahko imajo taki postopki.

4. Odnos družbe do čebelarstva in dela veterinarske stroke v zvezi s čebelarstvom

Naša družba do pred kratkim čebelarjem ni namenjala posebne pozornosti, ker v čebelarstvu tudi ni bilo posebnih problemov. Večji problemi so se pojavili šele z varoozo, ki je povzročila izredno veliko škodo. Strokovnjaki s področja kmetijstva v glavnem ne priznavajo večjega pomena čebelarstva v rastlinski pridelavi, ampak, nasprotno, s svojimi postopki, kot so npr. škropljenje koristnih rastlin in plevela ob

cvetenju, uničevanje podrasti, raznih živih mej in močvirij povzročajo čebelarstvu škodo ali vsaj težave.

Prvo neposredno družbeno pomoč so čebelarji dobili šele leta 1988, ko so prejeli delno odškodnino za čebele, odmrle zaradi varoe, in leta 1989 za delni regres zdravil za zatiranje varoe. Zadružna zveza Slovenije je zagotovila del sredstev tudi za delovanje ZČDS.

5. Kaj pričakujejo čebelarji od veterine, oziroma katere so naloge in oblike delovanja veterine v čebelarstvu?

Za organiziranost in način delovanja veterine so ZČDS, ZZS, KIS, VTOZD za veterinarstvo v Ljubljani, HP Medex iz Ljubljane in Hmezad, Čebelarška zadruga iz Žalca novembra 1987 pripravili analizo stanja čebelarstva in predloge za njegov hitrejši razvoj. V tem predlogu so zapisane tudi naloge in smernice veterinarske stroke za hitrejši razvoj čebelarstva v Sloveniji. Te so:

1. Izobraževanje

Na biotehniški fakulteti je treba ponovno ustanoviti stalno katedro z mlajšim perspektivnim profesorskim kadrom, ki bo vodil visokošolsko izobraževanje in specializacijo smeri »čebelarstvo«. Nosilci: Univerza v Ljubljani, BF VTOZD za veterinarstvo, VTOZD za biologijo, RVU.

2. Zdravstvena zaščita čebel

2.1. RVU in RKKGP morata predpisati in zagotoviti sredstva za celovit program zdravstvenega varstva čebel za vso Slovenijo. Program mora zajemati terensko in laboratorijsko diagnostiko čebeljih nalezljivih bolezni, nadzor nad prometom čebel in sanacijo bolezenskih žarišč. Nosilci: RKKGP, RVU, veterinarska inšpekcija, VTOZD za veterinarstvo in veterinarski zavodi.

2.2. RVU mora zagotoviti enotno organiziranost in vodenje pravočasnega izvajanja zdravstvenega varstva čebel na republiški ravni. Na vseh področnih veterinarskih zavodih v Sloveniji mora zagotoviti ustrezno število veterinarjev za opravljanje zdravstvene zaščite čebel in v to delo vključevati

čebelarke preglednike. Nosilci: RVU, RKKGP.

2.3. Veterinarji naj bi se dopolnilno izobraževali za zdravstveno varstvo čebel, čebelarški pregledniki pa usposabljali ter preverjali znanje za določena preventivna in pomožna dela pri zagotavljanju zdravstvenega varstva čebel. Nosilci: VTOZD za veterinarstvo in območni veterinarski zavodi.

2.4. Območni veterinarski zavodi morajo za čebelarje izvajati obvezne tečaje o epizootiološkem minimumu in za pridobivanje osnovnih znanj s področja zdravstvenega varstva čebel.

Nosilci: Območni veterinarski zavodi.

2.5. Potrebno je raziskovati učinke zdravil na čebele in čebelje pridelke, pravilno uporabo zdravil za zatiranje čebeljih bolezni in določiti najbolj primerna zdravilna sredstva za zatiranje čebeljih bolezni. Nosilec: VTOZD za veterinarstvo, posebna raziskovalna skupnost.

3. Pospeševalna in raziskovalna dejavnost

Pospeševalne naloge na terenu bi morale poleg specializiranih pospeševalcev obeh OZD, ki se v Sloveniji ukvarjata s prometom čebeljih pridelkov, opravljati tudi pospeševalci pri kmetijskih zadrugah v Sloveniji in specializirani veterinarji, za kar bi jih bilo treba dodatno usposobiti. Nosilci:

Medex, Hmezad, ZSS in območni veterinarski zavodi.

Razen teh predlogov, ki se delno ali v celoti nanašajo na veterino, so podani predlogi tudi za druge organizacije ali ustanove. Le če bomo uspeli opraviti navedene naloge v celoti ali vsaj pretežno, med čebelarji ne bomo več samo tisti, ki od njih nekaj zahtevajo, ampak jim bomo tudi nekaj nudili. S tem si bo veterina pri čebelarjih pridobila potrebno zaupanje in jim pomagala pri ponovni oživitvi čebelarstva, ki so ga varo in drugi neugodni dejavniki skorajda uničili. Pomagala pa jim bo tudi, da bodo še naprej skrbeli za obilnejše in kakovostnejše pridelke v rastlinski pridelavi, predvsem v sadjarstvu, pri krmnih rastlinah in oljaricah. Tako bodo lahko pridelali več zdravega medu in ostalih čebeljih pridelkov za domači trg in za izvoz. S tem bi prenehala tudi večna nasprotja med čebelarji in veterinarji, pri čebelarjih pa bi si znova pridobili tudi močno omajano zaupanje. Pri teh prizadevanjih pa spet ne smemo iti v drugo skrajnost in zanemariti predpisov naše stroke v zvezi s preprečevanjem kužnih bolezni in zoonoz, predvsem varovanja zdravih ljudi z zagotavljanjem neškodljivih in kakovostnih živil živalskega izvora in varovanja okolja.

RAZVOJ TOPLOTNEGA POSTOPKA UNIČEVANJA VAROE

LUDVIK KLUN

Postopek uničevanja zajedavca varoe s povišano temperaturo so pred dobrimi petnajstimi leti patentirali Japonci. Čebele z varoo so za 5–6 minut izpostavili temperaturi 42 °C. Kasneje so postopek izpopolnjevali predvsem v SZ, o čemer smo obširno poročali v prvi številki Slovenskega čebelarja, posvečeni varoi (SČ 2/80). Da bi dosegli zadovoljiv učinek, so temperaturo zvišali na 46–48 °C in čas izpostavljenosti podaljšali na 15 minut. V takih pogojih je bil pri pravilno zgrajenih toplotnih omarah (kometerah) in ustreznih škatlah (kasetah), v katere poberejo čebele iz panja in jih vstavijo v

omare, osip zajedavcev od 95 do 100-odstoten.

Žal pa je tak način uničevanja zajedavcev zelo negospodaren. Delo opravljajo običajno trije delavci v času, ko čebele ne izletavajo, to je pozno jeseni, ko je temperatura zunanjega zraka od 6 do 8 °C. S posebnimi sesalniki si pomagajo, da čebele v celoti poberejo iz panja. En delavec čebele pobira in stresa v škatlo, drugi lepi številke panjev na škatle in jih odnaša do toplotne omare, tretji pa skrbi za pravilno temperaturo zraka in pretresa škatle, da se čebele v njih ne zgručajo in ne vzpostavijo